

พระครูวิจิตรธรรมภาณี (พวง ทุมทิว)

(พ.ศ. ๒๔๑๗ – ๒๔๘๐)

ชาติภูมิ

พระครูวิจิตรธรรม (พวง) นามเดิม พวง นามสกุล นิลคำอ่อน เกิดวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๑๗ ตรงกับวันเสาร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ บ้านโนนบ่อ ตำบลบึงหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี บิดาชื่อ นายคำ มารดาชื่อ นางหล้า นิลคำอ่อน เป็นผู้มีความรูปร่างสันตผิวดำแดง ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็งกล้าหาญ

การศึกษา และบรรพชา

พระครูวิจิตรธรรมภาณี ได้รับการศึกษาเบื้องต้น โดยการเรียนอักษรสมัยจากบิดา อายุ ๑๕ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดบึงหวาย โดยมีเจ้าอธิการคำ เป็นพระอุปัชฌาย์ จากนั้นได้ท่องจำบทสวดมนต์ต่างๆ พร้อมกับเรียนหนังสือผูกที่จารเป็นอักษรธรรม (ตัวธรรม) ซึ่งเป็นอักษรอีสานโบราณไปด้วย

พ.ศ. ๒๔๑๗ อุปสมบทที่วัดบ้านบึงหวาย โดยมีพระอธิการทา เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการหนู วัดบ้านตาดิด เป็นพระกรรมวาจา และพระอธิการผา วัดบ้านจัน เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่ออุปสมบทแล้วได้ศึกษาพระปาฏิโมกข์ อยู่ ๑ ปี จึงได้ย้ายมาพักจำพรรษาที่วัดมณีวนาราม (วัดป่าน้อย) เพื่อเรียนมูลกัจจายน์ กับพระธรรมบาล (ผุย) เป็นเวลา ๒ ปี จากนั้นได้เรียนวินัยทั้ง ๕ คัมภีร์ (คงหมายถึง มหาวิภังค์ ภิกษุณีภังค์ มหาวรรค จุลวรรค และบริวาร) เป็นเวลา ๑๐ ปี จึงเรียนจบ และไปเรียนธรรมบทและมงคลทีปนี้กับ พระมหาล้อม ที่วัดศรีทอง (วัดศรีอุบลรัตนาราม) อีกเป็นเวลา ๓ ปี

ขณะเดียวกันก็ได้ศึกษาดำรับยาแพทย์แผนโบราณ (แพทย์แผนไทย) จนมีความชำนาญ สามารถรักษาบรรดาศิษยานุศิษย์ ตลอดจนจรรยาดีโยมผู้เจ็บป่วยที่ต้องการรักษาให้หายขาดจากโรคภัยต่างๆ ได้จนเป็นที่เชื่อถือโดยทั่วไป

เมื่อหยุดการเล่าเรียนแล้ว ก็รับเป็นครูสอนทั้งมูลกัจจายน์ และพระวินัยในสำนักธรรมบาล (ผุย) ตลอดมา นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำในการทำวัตร สวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา และเทศน์อบรมสั่งสอนญาติโยม ช่วยพระธรรมบาล (ผุย) เพื่อแบ่งเบาภาระในยามอาพาธและชราภาพ จนกระทั่งมรณภาพ จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าวัด (เจ้าอาวาส) วัดมณีวนาราม เป็นลำดับที่ ๕ ต่อจากพระธรรมบาล (ผุย)

หน้าที่การงาน

ด้านการปกครอง

- พ.ศ. ๒๔๕๑ เจ้าอาวาสวัดวารินทราราม แขวงวารินชำราบ
- พ.ศ. ๒๔๕๖ เจ้าคณะแขวงวารินชำราบ (เจ้าคณะอำเภอ)
- พ.ศ. ๒๔๕๗ พระอุปปีชฌาย์และเจ้าอาวาสวัดมณีวนาราม
- พ.ศ. ๒๔๗๒ เจ้าคณะแขวงเมืองอุบลราชธานี (เจ้าคณะอำเภอ)

ด้านการศึกษา

พระครูวิจิตรธรรมภาณี ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะแขวงวารินชำราบในขณะนั้นพระพรหมมุนี (อ้วน ติสฺโส) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี ได้จัดวางระเบียบการศึกษาพระธรรมวินัย ให้เป็นตามทิวส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) ได้กำหนดไว้ ส่วนภูมิภาคระดับจังหวัด (เมือง) อำเภอ (แขวง) และตำบล (หมวด) จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกัน ดังนั้น แขวงวารินชำราบ รวมทั้งแขวงอื่นก็ต้องจัดระเบียบการศึกษา พระธรรมวินัยเข้าระบบใหม่ด้วย พระครูวิจิตรธรรมภาณีได้ส่งลูกศิษย์ที่สอบได้ตั้งแต่ชั้นกรรมชั้นตรีขึ้นไป ไปเป็นครูสอนนักเรียนขยายไปวัดอื่น เช่นที่วัดบ้านธาตุ วัดบ้านค้ำน้ำแซบ และวัดบ้านกอกใน อำเภอวารินชำราบ เป็นต้น ต่อมาเมื่อการศึกษาก้าวหน้าดีขึ้นจึงได้วางระเบียบใหม่ ประชุมเจ้าคณะหมวด (ตำบล) ทุกองค์ มีมติร่วมกันว่าควรเก็บเงินจากวัด วัดละ ๑ บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายบำรุงการศึกษาพระธรรมวินัยมากขึ้น ซึ่งรวมทั้งการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ก็ได้รับการพัฒนามาเป็นลำดับ

ในอดีตวัดมณีวนาราม เป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม มาตั้งแต่ยุคตั้งเมืองอุบลราชธานี มีการศึกษาเล่าเรียนแบบโบราณ คือ เรียนมูลกัจจายน์และอักษรสมัย จนมีความเจริญมากที่สุดในยุคที่พระอริยวงศาจารย์ฯ (สุ่ย) เป็นเจ้าคณะเมืองอุบลราชธานี ได้นำการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนใหม่ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี จากกรุงเทพฯ มาขยายผลที่เมืองอุบลราชธานี เจ้าอาวาสองค์ต่อจาก พระอริยวงศาจารย์ฯ ก็ได้สืบทอดการศึกษาให้เจริญก้าวหน้ามาพอสมควร อาจเสื่อมถอยไปบ้างแต่ไม่ถึงกลับหยุดไปแต่กลับมาเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกในยุคพระธรรมบาล (สุข) ติดต่อกันจนถึง พระครูวิจิตรธรรมภาณี (พวง) ซึ่งยุคต้นมีการเล่าเรียนทั้งมูลกัจจายน์ และบาลีควบคู่กันไป แต่พอยุคกลางจนถึงยุคปลาย การเรียนมูลกัจจายน์ก็ลดน้อยลงมาก ส่วนการเรียนแบบใหม่ก็เพิ่มมากขึ้น เพราะผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายกว่าจึงเป็นที่นิยมกันมาตั้งแต่นั้น

พ.ศ. ๒๔๙๓ เมื่อพระครูวิจิตรธรรมภาณี ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะแขวงเมืองอุบลราชธานี จึงเป็นโอกาสที่ได้ปรับปรุงพัฒนาการศึกษาให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นทุกด้าน ทั้งแบบดั้งเดิม คือ มูลกัจจายน์ และพระปริยัติธรรมแบบใหม่ทั้งแผนกบาลีและนักธรรม นอกจากจัดการเรียนการสอนในสำนักวัดมณีวนารามแล้ว ยังมีสาขาในสำนักวัดอื่นๆ หลายแห่ง สำหรับสถานที่เรียนใช้ศาลาการเปรียญ (หอแจก) เป็นหลัก

มีลูกศิษย์ผู้รักการเรียน และไปศึกษาเล่าเรียนที่กรุงเทพฯ จนประสบผลสำเร็จและกลับมาช่วยการคณะมีหลายองค์ที่สำคัญมาก คือ พระมหากิ่ง มหปฎโล ป.ธ. ๕ ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระธรรมเสนานี อดิตรองเจ้าคณะภาค ๑๐ พระมหาคำ นิลคำอ่อน ป.ธ.๕ น้องชายพระมหากิ่ง พระมหาล้อม ป.ธ.๓ วัดวารินทราราม ต่อมาเป็นเจ้าคณะอำเภอวารินชำราบ และพระมหากัณฑ์ ป.ธ. ๓ ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระครูอุบลบุรารักษ์ ทำหน้าที่ครูสอนพระปริยัติธรรมที่สำนัก วัดมณีวนารามมาตลอด ต่อมาเป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองอุบลราชธานีองค์หนึ่ง ส่วนลูกศิษย์ที่ศึกษาเล่าเรียนและอยู่จำพรรษาที่กรุงเทพฯ ตลอดไป ก็ประสบผลสำเร็จมากเช่นกัน บางองค์สอบได้เปรียญธรรมถึง ๗ ประโยค

ด้านสาธารณูปการและการเผยแผ่

พระครูวิจิตรธรรมภาณี เป็นผู้นำบรรดาศิษย์ ญาติโยม และชาวบ้านบูรณปฏิสังขรณ์ และก่อสร้างเสนาสนะหลายอย่างในวัดตลอดจนปรับปรุงพื้นที่ให้เรียบร้อย ขยายการปลูกต้นไม้โดยเฉพาะไม้เนื้อแข็งเพื่อประโยชน์ใช้สอยในอนาคต ทั้งในการดำรงตำแหน่งเจ้าคณะแขวงวารินชำราบ และเจ้าคณะแขวงเมืองอุบลราชธานี เสนาสนะที่สำคัญได้แก่

สร้างกุฏิ ศาลาการเปรียญ และอุโบสถ วัดวารินทราราม แขวงวารินชำราบ ขณะสร้างอุโบสถ ยังไม่แล้วเสร็จก็ได้ย้ายไปปรับตำแหน่งเจ้าคณะเมืองอุบลราชธานี แต่ก็ไม่ได้ละทิ้ง คงมอบให้ศิษย์ดำเนินการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ นอกจากนี้ยังปรับปรุงอาณาเขตวัดวารินทราราม ให้ชัดเจนและมั่นคงถาวรตลอดมาจนปัจจุบัน

นำบรรดาศิษย์ ญาติโยม คหบดี และชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาบูรณปฏิสังขรณ์วิหาร พระเจ้าใหญ่ อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม โดยขยายให้มีความกว้าง ๑๔.๔๑ เมตร ยาว ๒๔.๔๐ เมตร หลังคามุงด้วยกระเบื้องแผ่นไม้เรียบ และประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เนื่องจากพระครูวิจิตรธรรมภาณี มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการช่างมาก จึงควบคุมดูแลการก่อสร้างด้วยตนเอง โดยมีบรรดาศิษย์เป็นผู้ช่วย มีการบอกบุญเรื่อยไป

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๔ – ๒๔๙๘ พระครูวิจิตรธรรมภาณี ได้นำบรรดาศิษย์ ญาติโยม และชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาบูรณ ปฏิสังขรณ์ก่อสร้างเสนาสนะภายในวัดมณีวนาราม เป็นจำนวนมาก ขอนำมากล่าวเฉพาะที่สำคัญได้แก่

สร้างกุฏิทรงมะนิลา ๒ หลัง ขนาด ๓ ห้อง กว้าง ๗.๕๐ เมตร ยาว ๘.๓๔ เมตร และขนาด ๔ ห้อง กว้าง ๕.๒๗ เมตร ยาว ๑๘ เมตร หลังคากระเบื้องไม้

ปรับปรุงหอฉันท์เป็นกุฏิขนาด ๕ ห้อง กว้าง ๕.๕๕ เมตร ยาว ๑๐.๘๖ เมตร หลังคากระเบื้อง
บูรณซ่อมแซมอุโบสถ ขยายด้านกว้าง ๔.๑๖ เมตร ยาว ๑๑.๘๖ เมตร หลังคาชั้นเดียวประดับช่อฟ้า
ใบระกา หางหงส์ ประดับกระจกสี กั้นเสาประดับคันทวย หน้าบันเป็นรูปคูหารังผึ้ง สลักลายปิดทองคำเปลว
มีประตูเฉพาะด้านหน้า ๑ ประตู ปั้นรูปนาคประจำบันได ๑ คู่ ซึ่งเลียนแบบจากบันไดโบสถ์วัดบึงหวาย

บูรณะซ่อมแซมกุฏิลอยที่พักญาติโยม ผู้มาถวายภัตตาหารเช้า – เพล ขนาด ๓ ห้อง กว้าง ๗.๕๐ เมตร
ยาว ๘.๓๔ เมตร

บูรณซ่อมแซมกุฏิแฝดทรงมะนิลา ซึ่งท่านสุวรรณโณ (คำ) อดีตเจ้าอาวาสเป็นผู้สร้างไว้

บูรณซ่อมแซมกุฏิทรงมะนิลา ซึ่งพระอธิวงศาจารย์ และพระธรรมบาล (สุข) เคยพำนักอยู่ ขนาด ๕
ห้อง กว้าง ๗.๔๔ เมตร ยาว ๑๕ เมตร

สร้างศาลาการเปรียญ ขนาด ๕ ห้อง กว้าง +๔ เมตร ยาว ๒๓.๖๕ เมตร หลังคามุงสังกะสีและแผ่น
ไม้เรียบ

สมณศักดิ์

พ.ศ.๒๔๕๒ พระครูวินัยธร ฐานานุกรม พระครูวิโรจน์รัตโนบล (บุญรอด) เจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีเมือง
และเจ้าคณะเมืองอุบลราชธานี

พ.ศ.๒๔๕๖ พระครูพวง เจ้าคณะแขวง

พ.ศ.๒๔๖๘ พระครูวิจิตรธรรมภาณี

มรณภาพ

พระครูวิจิตรธรรมภาณี มรณภาพวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๐ พระราชทานเพลิงศพวันที่ ๑๖
มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ นำอัฐิบรรจุไว้ในเจดีย์ขนาดใหญ่ร่วมกับอัฐิของอดีตเจ้าอาวาสองค์ก่อน สิริอายุ ๖๓ ปี
พรรษา ๔๓

พระครูวิจิตรธรรมภาณี (พวง ธรรมทีโป) เป็นพระเถระฝ่ายคันถธุระที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาวัดและ
คณะสงฆ์ทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการศึกษาของกุลบุตรชาวอุบลราชธานี ได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก
เนื่องจากในช่วงระยะการเปลี่ยนแปลงการศึกษาจากดั้งเดิม (มูลกัจจายน์) เป็นแบบใหม่ (บาลีไวยากรณ์)

มีการสอบไล่จากปากเปล่าเป็นเขียนตอบ เป็นต้น ก็ดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องแม้บางครั้งอาจย่อหย่อนลงไปบ้าง ก็ไม่ถึงกับยกเลิกไป ทำให้การศึกษาคณะสงฆ์และกุลบุตรผู้ใคร่ต่อการศึกษาของสำนักวัดมณีวนาราม และเมือง อุบลราชธานีจากอดีตจนตราบเท่าปัจจุบัน นับว่าเป็นพระสงฆ์ผู้ทำคุณประโยชน์แก่ชาวอุบลราชธานีและ ชาวเมืองอื่นๆ ตลอดพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงสมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น “ปราชญ์” เมือง อุบลราชธานีโดยแท้

สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี